

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

УДК 316.42:005.8]:004

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-01>

ВІД УТОПІЙ ДО ЦИФРОВИХ МОДЕЛЕЙ: ЕВОЛЮЦІЯ ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ

БУТЧЕНКО, ТАРАС¹

Анотація

У статті проаналізована еволюція філософсько-методологічних засад соціального проєктування – від утопічних підходів античності та Відродження до розробки сучасних соціально-проєктних моделей на базі цифрових технологій. Метою статті є розкриття дороговказів трансформації філософсько-методологічних засад соціального проєктування у сучасному інформаційному суспільстві. Завдання статті: 1) експлікувати класичну філософсько-методологічну парадигму соціального проєктування; 2) проаналізувати внутрішні обмеження класичної парадигми соціального проєктування, зокрема в контексті викликів, пов'язаних із цифровими технологіями та автоматизованим управлінням; 3) визначити основні неklasичні філософсько-методологічні орієнтири соціального проєктування; 4) установити передумови реалізації неklasичних філософсько-методологічних засад соціально-проєктної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві. У статті використовується історико-логічний підхід, який дозволяє виявити внутрішній логічний зв'язок між різними етапами еволюції соціального проєктування як діяльності із конструювання нових форм суспільних відносин. Застосовується критико-рефлексивна методологія, орієнтована на виявлення прихованих допущень, нормативних установок і трансформаційних імплікацій, які супроводжують соціально-проєктні практики у цифрову добу. Розкриті основні характеристики класичної парадигми, яка орієнтує на конструювання суспільного порядку на основі пізнання закономірностей соціального буття і, разом із тим, приділяє менше уваги врахуванню смислового обміну, культурної множинності, внутрішнього людського виміру соціальної дії. Показано, що інструменталізм класичної парадигми посилює алгоритмічну логіку сучасних цифрових технологій, в якій на перший план виходить не інтерпретація соціальних смислів, а передбачення соціальної поведінки на основі масивів стандартизованих даних. Як альтернатива, запропоновано неklasичну методологічну парадигму, в основі якої – інтерсуб'єктивний діалог, повага до відмінності, інклюзія, відкритість до множинності світоглядів і життєвих шляхів. Перспективи подальших досліджень пов'язано з розвитком цифрової гуманітаристики як середовища для реалізації нових підходів до соціального проєктування. Розвиток цифрової гуманітаристики складає перспективу для виходу за межі технократичного інструменталізму та відкриває горизонт смислового, етично залученого, персоналізованого соціального проєктування.

Ключові слова: соціальне проєктування, проєктна раціональність, інструменталізм, цифрова гуманітаристика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інформаційно-технічне моделювання майбутнього, зокрема на базі цифрових платформ і систем штучного інтелекту, поступово перетворюється на загальновизнану практику соціального проєктування. Водночас інтенсивне розгортання прикладних цифрових методик поєднується з дефіцитом фундаментального осмислення філософсько-методологічних підстав такої діяльності – її цілей, ціннісних орієнтирів, розуміння природи інформаційно-сус-

пільних процесів і знань, на яких вона ґрунтується. Все це загострює ризики технократичної редукції соціального проєктування, втрати цією діяльністю своєї смислової, етичної та культурно-рефлексивної глибини, а відтак – **зниження її здатності давати відповіді на складні цивілізаційні виклики, формулювати альтернативні візії майбутнього та підтримувати розвиток людини як автономного й відповідального суб'єкта соціальної дії.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Відзначимо критичне осмислення методологічних засад соціального проєктування, виконане Дж. Скотом,

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: tiberius17@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-1500>

який розкрив обмеженість так званого «високо-модерністського» підходу до проектування соціальних реформ. Зокрема, в ході аналізу спроб цілераціонального впорядкування реальності в таких сферах, як містобудування, лісове господарство, аграрна політика та публічне управління, цей автор продемонстрував як прагнення проєктантів забезпечити якнайширше суспільне благо для якнайбільшої кількості людей на практиці призводить до протилежних результатів: створення штучних нежиттєздатних систем, в яких не забезпечені базові потреби людини та суспільства (Scott, 1998).

Наведена критична позиція резонує з висновками сучасних дослідників, у працях яких описуються схожі загрози у зв'язку з розвитком технологій штучного інтелекту та автоматизованого управління. Насамперед, варто згадати Кай-Фу Лі, який вказує на нерівномірний доступ до даних, зміцнення монополії цифрових корпорацій, а також посилення алгоритмічних упереджень (Kai-Fu, Chen, 2021). Аналогічні питання порушує також К. О'Ніл, яка вказує на небезпеку втрати прозорості й підзвітності в ухваленні рішень, делегованих цифровим системам (O'Neil, 2016). Тобто автоматизована соціально-проєктна діяльність постає не як нейтральний технічний інструмент, а як інституційно та етично навантажений процес.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Незважаючи на численні дослідження феномена соціального проєктування, спроби рефлексії світоглядних і методологічних засад цієї діяльності у довготривалій історичній перспективі мають поодинокий характер. Потребує поглиблення розгляд відношення між класичними формами проєктного мислення (такими як утопізм, контрактуалізм, соціальна інженерія та ін.) і сучасними підходами, що базуються на цифрових технологіях, великих даних й алгоритмічному прогнозуванні.

Методологія дослідження. У цій статті використовується історико-логічний підхід, який дозволяє виявити внутрішній логічний зв'язок між різними етапами еволюції соціального проєктування як діяльності із конструювання нових форм суспільних відносин. Цей підхід дає змогу розглянути становлення проєктного мислення як послідовний процес концептуального розгортання і трансформації ключових ідей щодо соціальної дії, проєктної раціональності та люд-

ської суб'єктності. Крім того, застосовується критико-рефлексивна методологія, орієнтована на виявлення прихованих допущень, нормативних установок і трансформаційних імплікацій, які супроводжують соціально-проєктні практики у цифрову добу.

Об'єкт дослідження – світоглядно-методологічні засади соціального проєктування як специфічної форми цілеспрямованої діяльності з конструювання суспільних перетворень.

Предмет дослідження – еволюція філософсько-методологічних засад соціального проєктування – від утопічних підходів античності та Відродження до розробки сучасних соціально-проєктних моделей на базі цифрових технологій.

Метою статті є розкриття дороговказів трансформації філософсько-методологічних засад соціального проєктування у сучасному інформаційному суспільстві.

Завдання статті:

- експлікувати класичну філософсько-методологічну парадигму соціального проєктування;
- проаналізувати внутрішні обмеження класичної парадигми соціального проєктування, зокрема в контексті викликів, пов'язаних із цифровими технологіями та автоматизованим управлінням;
- визначити основні неklasичні філософсько-методологічні орієнтири соціального проєктування;
- установити передумови реалізації неklasичних філософсько-методологічних засад соціально-проєктної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У витоків соціального проєктування – утопічна думка античності. Згадаємо Платона, вчення якого наповнене вірою у можливість та необхідність планомірних зусиль людини з гармонізації її суспільного життя. У платонівському діалозі «Держава» ідеальна модель суспільного устрою виводиться з раціонального осягнення ідеї блага, а її реалізація розглядається як завдання філософа-законодавця (Платон, 2024). Проєктність у цьому підході має нормативний характер: вона не емпірично-конструктивна, а дедуктивна – виведена з філософського бачення належного.

Цей підхід отримав подальший розвиток у утопічних проєктах епохи Відродження та раннього Нового часу – у працях Т. Мора, Т. Кампанелли, Ф. Бекона. Соціальне майбутнє в них моделю-

валося як ідеальна структура, яку можна побудувати шляхом наукового управління, освіченого правління та морального виховання (**Мор; Кампанелла, 2025; Bronwen, 2002**). Віра у всемогутність людського розуму – одна з головних світоглядних засад цієї методологічної парадигми. Характерною рисою такого підходу є абстрактний універсалізм: ідеальні моделі суспільного ладу мисляться поза конкретним історичним і культурним контекстом.

У XVII–XVIII століттях пошук нових форм суспільної організації відбувався в межах концепцій природного права та суспільного договору. Соціальне проектування у цьому контексті базувалося переважно на філософсько-етичних і правових уявленнях про належне – про те, якою має бути справедлива державна влада, які межі легітимних повноважень її представників, як узгодити індивідуальну свободу з потребою в політичному порядку та ін. В центрі такого підходу перебував автономний індивід як вихідна, самодостатня одиниця суспільного життя, що на підставі розуму, морального переконання або власної вигоди укладає соціальний контракт про заснування певного суспільно-державного ладу. Проектування майбутнього тут постає як раціональна реконструкція «справедливого порядку», що відповідає універсальним моральним принципам (Butchenko, Unikaite-Jakuntaviciene, 2021).

У XIX ст. формується нова методологічна настанова: нормативні моделі суспільних відносин мають виводитися з наукового знання законів розвитку соціальних систем. Зокрема, А. Сен-Симон обґрунтовував необхідність створення «соціальної фізики» – науки про суспільство, покликаної виявляти його закономірності та ставати основою управління суспільними процесами. Продовженням цієї настанови стало вчення О. Конта про соціологію як «науку наук», покликану завершити інтелектуальну еволюцію людства та створити наукову основу для раціоналізації суспільного життя (Наук, 2010, р. 201–206).

Таким чином, до середини XIX століття сформувалася класична методологічна парадигма соціального проектування, якій притаманні такі основні риси:

1) іманентна нормативність – переконання в існуванні природної, закономірної гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою, що підлягає раціональному осягненню та втіленню у тій або іншій формі соціального порядку;

2) раціоналізм – орієнтація на логічне мислення та теоретичне узагальнення як основу проектного бачення соціальної реальності;

3) загальносвітоглядний універсалізм – прагнення формувати універсальні моделі соціального устрою на основі загальних принципів людської природи, моральності та розуму;

4) епістемологічний легітимізм – уявлення про те, що володіння науковим знанням надає моральне та юридичне право здійснювати суспільні перетворення або реформи.

Відзначимо, що незважаючи на відмінності у ціннісних орієнтаціях та аналітичних моделях, провідні інтелектуальні напрями – від марксистської традиції до структурного функціоналізму та системного аналізу – поділяли базову настанову класичної парадигми: соціальне проектування розглядалося як конструювання суспільного порядку на основі пізнання закономірностей соціального буття. Тобто основне фундаментальне припущення – у самій структурі відносин між людиною та суспільством закладено закономірний порядок, який підлягає виявленню й реалізації через науково обґрунтовану соціально-проектну діяльність.

На цьому ґрунті у XX ст. виникає та поширюється уявлення про соціальне проектування як спеціалізовану прикладну діяльність, що ґрунтується на певних теоретичних засадах, має визначений набір інструментів, методів і критеріїв ефективності. Об'єкт цієї діяльності, як правило, окреслюється у формалізовано-операційному вигляді, придатному до кількісного вимірювання. Водночас сам спосіб визначення об'єкта значною мірою залежить від вихідних теоретико-методологічних засад проектантів.

У межах функціоналістських і системних підходів суспільство розглядається як комплекс взаємопов'язаних підсистем, стабільність і функціонування яких забезпечуються через підтримку певної внутрішньої рівноваги (Парсонс, 2011; Luhmann, 1995). У такому контексті соціальне проектування орієнтується на реорганізацію інституційних структур або процедур з метою збереження системної цілісності.

У біхевіористських моделях акцент зміщується на регуляцію індивідуальної, групової та масової поведінки (Skinner, 2005). З цих теоретико-методологічних позицій проектування – форма конструювання умов, за яких цільова поведінка стає найбільш імовірною – шляхом зовнішніх стимулів, санкцій або інформаційного впливу.

Людина в такій логіці постає не як носій смислів, а як об'єкт, поведінка якого підлягає модифікації у відповідності до заданих параметрів.

На нашу думку, вищезазначені теоретико-методологічні підходи зберігають генетичний зв'язок із класичною методологічною парадигмою соціального проєктування. Останнє трактується як інструмент **раціонального впорядкування суспільних процесів**, що ґрунтується на уявленні про передбачуваність соціальної дії та можливість її програмування через зовнішні інституційні або поведінкові параметри. Незважаючи на відмінності у фокусі – орієнтації на оптимізацію соціальної структури або регуляцію соціальної поведінки людини – вказані вище теоретичні моделі **об'єднують переконання в** можливості проєктування соціальних змін, не звертаючись до глибинного смислового чи екзистенційного виміру буття людини.

Зворотній бік цієї настанови – зменшення уваги до смислового обміну, культурної множинності, внутрішнього людського виміру соціальної дії. Тим самим тут відтворюється логіка цільового інструменталізму, а соціально-проектна діяльність редукується до нейтрального засобу досягнення наперед заданих результатів.

В умовах цифровізації сучасного суспільства зазначена тенденція посилюється. Цифрові технології – зокрема, алгоритми та системи штучного інтелекту – використовуються як універсальні інструменти для підвищення ефективності, контролю та прогнозованості соціальних процесів. Їхнє застосування ґрунтується на уявленні, що технічно правильно налаштовані системи здатні самі собою забезпечити раціональні рішення – без потреби в глибокій суспільній дискусії або врахуванні ціннісного контексту. Домінує алгоритмічна логіка, в якій на перший план виходить не інтерпретація соціальних смислів, а передбачення соціальної поведінки на основі масивів стандартизованих даних. Тим самим стверджується предиктивно-аналітичний тип соціально-проектної раціональності, що фокусується не на людині як суб'єкті сенсу, а на її поведінкових паттернах як об'єкті прогнозу.

Сучасні інформаційно-аналітичні системи, зокрема, побудовані на основі штучного інтелекту, працюють переважно з редукованими, стандартизованими даними, які піддаються алгоритмічній обробці. Внаслідок цього вони схильні ігнорувати соціокультурну складність і багатоманітність ціннісних орієнтацій, що не піддаються формаліза-

ції або не представлені у заданих вибірках. На думку дослідників штучного інтелекту, такі системи успадковують соціальні упередження своїх розробників і джерел даних, оскільки алгоритми навчаються не на реальності як такій, а на її цифровому представленні, вже відфільтрованому через певні культурні, соціальні чи економічні рамки (Kai-Fu, 2021). Іншими словами, штучний інтелект посилює наявні стереотипи й не враховує маргіналізовані або нетипові форми досвіду, що можуть насправді мати ключове значення для осягнення внутрішньої складності соціального життя. Врешті-решт, зростає ризик звуження трансцендентального та смислового горизонту соціального проєктування: воно зосереджується на обслуговуванні короткотермінових поточних інтересів, втрачаючи здатність виходити за межі наявного соціального порядку й формувати альтернативні стратегічні візії майбутнього.

Разом із тим закріплюється цифрова форма соціальної нерівності, коли значна частина суспільства виявляється виключеною з процесу формування цілей і впливу на логіку ухвалення рішень, які реалізуються в межах непрозорих експертно-технічних платформ. **Тобто формується технократична модель управління, в якій експерти виступають головними суб'єктами проектної діяльності, наділеними монопольним правом формулювати цілі і визначати засоби їх досягнення.**

Прикладом можуть служити проєкти «розумних міст» у тих випадках, коли рішення щодо просторового планування, транспортної логістики чи безпеки ухвалюються на основі прогнозних даних, зібраних і оброблених технічними провайдерами – без активної участі міських громад (Goodman, Powles, 2019). Подібний підхід застосовується і в соціальній політиці: наприклад, під час алгоритмічного розподілу соціальної допомоги (як у випадку алгоритму SyRI, за яким рішення генеруються на підставі обробки великих масивів даних, але залишаються непрозорими для самих громадян (Appelman, Fathaigh, Hoboken, 2021)).

Паралельно з формуванням класичної, раціоналістсько-технократичної парадигми впродовж XX–XXI ст. в еволюції соціального проєктування окреслюється альтернативний неklasичний вектор. В основі відповідного розвороту – усвідомлення складності буття людини як носія унікального досвіду, внутрішнього світу, власного екзистенційного проєкту, який не може бути

зведений до стандартних соціальних ролей чи статистичних патернів поведінки. Зазначений напрям розвитку соціального проєктування спирається на традиції герменевтики, екзистенціалізму, феноменології, персоналізму та комунікативної філософії. Йдеться про експлікацію принципу відкритості до Іншого як автономного джерела смислу. Замість уніфікованих моделей соціального порядку тут на перший план виходять інтерсуб'єктивний діалог, повага до відмінності, інклюзія, відкритість до множинності світоглядів і життєвих шляхів. Тут відбувається перехід від епістемологічного легітимізму до визнання смислового співтворення: знання вже не гарантує морального права на проєктування майбутнього, натомість ключовим стає етичне залучення, відкритість до контексту, спільне формулювання інтегративних смислів на основі партисипації та ін.

Тим не менше неklasична парадигма соціального проєктування не заперечує технологічного виміру сучасності, а навпаки – прагне реалізувати можливості цифрового суспільства, здатні підтримати її ціннісні орієнтири. Вважається, що розвиток інформаційно-аналітичних систем, штучного інтелекту, адаптивних цифрових середовищ відкриває простір для персоналізованих рішень, які враховують індивідуальні особливості, потреби й цінності окремих людей.

Можливість використання цифрових технологій для досягнення соціогуманітарних цілей ґрунтується на переосмисленні самої природи інформації. У межах неklasичної парадигми інформація перестає розумітися як нейтральний потік даних, що існує незалежно від того, хто й як її сприймає. Натомість вона постає як особливий тип відносин між людиною, суспільством і природою, у яких людина відіграє активну роль: здійснює вибір, інтерпретує, надає смисл, відкриває себе у відносинах з Іншим. Тобто експлікація сутнісного підґрунтя інформації як інтерсуб'єктивного процесу смислотворення долає її класичне ототожнення з абстрактною, відчуженою «технічною» формою репрезентації реальності. Людина в цьому процесі постає не лише як користувач даних, а як етичний і пізнавальний співтворець комунікації, здатний відповідати на інші голоси, враховувати різноманітні контексти та досягати інших способи буття. Відповідно, цифрові технології можуть бути не лише знаряддям стандартизації та контролю, а й посередником у розкритті суб'єктивної унікальності, умовою для усвідомленої зустрічі

різних людей, для яких інформація стає підґрунтям спільної присутності, взаємного впізнавання та довіри. У такому філософському горизонті інформаційне суспільство перестає бути механізмом обробки даних і стає простором екзистенційної події, де технологічна форма наповнюється гуманітарним змістом.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Реалізація окресленого соціально-проєктного потенціалу інформаційного суспільства потребує глибокої трансформації світоглядно-методологічних засад розробки цифрових технологічних моделей, які історично сформувалися в рамках технократичної, інструментальної раціональності. Подолання алгоритмічного інструменталізму – тобто уявлення про інформаційно-аналітичні системи як механізми обчислювального прогнозування та поведінкової оптимізації – можливе лише за умови зміни онтології взаємодії між людиною та інформаційною технологією. Йдеться не про зовнішнє «етичне» регулювання вже створених систем, а про перепроєктування самих основ цифрового середовища – з урахуванням смислової відкритості, діалогічності та відповідальності перед унікальністю кожного користувача.

По-перше, для цього потрібний перехід від логіки передбачення до логіки інтерпретації. Замість того, щоб будувати інформаційно-суспільні системи на базі масових патернів минулого, нове покоління технологій має враховувати контекстуальну специфіку, культурні коди, а також непередбачуваність і свободу індивідуального вибору. Такі системи мають не нав'язувати оптимальні варіанти, а створювати соціальний простір для усвідомленого смислового вибору, підтримувати множинність відповідей і сценаріїв.

По-друге, потрібна архітектурна інверсія інтерфейсу – від контролюючого до діалогічного. Цифрові середовища можуть бути спроектовані не лише як функціональні засоби, а як етичні простори взаємності, в яких користувач має змогу поставити під сумнів алгоритмічну рекомендацію, зупинитися, побачити альтернативу, виявити себе не як об'єкт впливу, а як відповідальний суб'єкт зустрічі.

По-третє, важливим стає партисипативне проєктування, що передбачає активну участь користувачів, спільнот, представників соціально вразливих груп у створенні технологій. Це дозволяє впроваджувати у цифрове середовище неалгоритмізовані голоси, розширюючи межі того, що

вважається релевантним, значущим, гідним урахування. І, нарешті, така трансформація можлива лише за умови перетину технологічної раціональності з гуманітарною культурою. Саме філософія, етика, герменевтика, екзистенціальна думка здатні забезпечити той горизонт рефлексії, який дозволяє уникнути редукції інформації до даних, людини – до поведінкового агента, а майбутнього – до оптимізованої проєкції минулого.

У цьому сенсі справжнє соціальне проєктування у цифрову добу – це не технічне моделювання бажаного стану, а творення простору співбуття, в якому технологія сприяє не оптимізації, а розкриттю, не уніфікації, а розумінню іншості, не контролю, а зростанню відповідальності й довіри. Відтак виникає потреба у синтезі інформаційно-технологічних і гуманістичних компонентів соціально-проєктної діяльності.

Сьогодні це завдання вирішується у процесі становлення цифрової гуманітаристики – міждисциплінарного напрямку, що поєднує цифрові інструменти аналізу з гуманітарною традицією інтерпретації, культурного тлумачення й етичного розпізнавання. Цей напрям передбачає насамперед переосмислення самого поняття «дані»: замість того, щоб розуміти їх як нейтральну

й об'єктивну основу для прийняття рішень, цифрова гуманітаристика трактує дані як смислово навантажені, історично й соціально зумовлені конструкції, які потребують інтерпретації, критичного аналізу та усвідомлення витоків структурних упереджень.

У такий спосіб відкривається можливість використання цифрових методів не для стандартизації поведінки, а для виявлення прихованих практик повсякденності та приглушених голосів учасників суспільної взаємодії. Як наслідок, створюються умови для формування і нового типу суб'єкта соціального проєктування – не інженера-оптимізатора, а інтерпретатора-співучасника, здатного поєднувати алгоритмічну компетентність з герменевтичною етикою. Такий проєктант усвідомлює межі знання, визнає відмінність Іншої людини і здатний знаходити соціально-проєктні рішення не у вимірі «відповіді системи», а у вимірі гарантування відповідальності у просторі співбуття. Тобто розвиток цифрової гуманітаристики складає перспективу для виходу за межі технократичного інструменталізму та відкриває горизонт смислового, етично залученого, персоналізованого соціального проєктування.

Список використаних джерел

- Мор Т; Кампанелла Т. *Утопія. Місто Сонця* / пер. з лат. Йосип Кобів, Юрій Цимбалюк. Київ: Фоліо. 2025. 224 с.
- Парсонс Т. *Соціальна структура і особистість* / пер. з англ. Володимир Верлок, Вахтанг Кебуладзе. Київ : Дух і Літера, 2011. 338 с.
- Платон *Держава* / пер. Олена Стрельбицька. Київ: Фоліо, 2024. 384 с.
- Appelman N., Fathaigh R. O., Hoboken van J. Social Welfare, Risk Profiling and Fundamental Rights: The Case of SyRI in the Netherlands. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law (JIPITEC)* 12 (4) 2021. Retrieved from website: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3984935
- Butchenko T., Unikaite-Jakuntaviciene I. Philosophical and Ethical Controversies of Contractualism // *Cxið: аналітично-інформаційний журнал*. 2021. № 1 (2021): Філософські науки. С. 5-10.
- Francis Bacon's New Atlantis: New Interdisciplinary Essays*. edited by Bronwen Price. Manchester: Manchester University Press / New York: Palgrave. 2002. 222 с. Retrieved from website: <https://library.oapen.org/bitstream/id/d63002f0-30cc-480d-94ba-1aebca5c1ac3/Francis>
- Goodman, E. P., Powles, J. Urbanism under Google: Lessons from Sidewalk Toronto // *Fordham Law Review*, 88(2). 2019. p. 457–498. Retrieved from Fordham Law Review website: https://fordhamlawreview.org/wp-content/uploads/2019/11/Goodman-Powles_November_S_4.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Hayek F. A.** *Studies on the Abuse and Decline of Reason: Text and Documents*. Edited by Bruce Caldwell. University of Chicago Press. 344 с.
- Kai-Fu Lee *AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order*. Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2018. 254 p.
- Kai-Fu Lee, Chen Qiufan. *AI 2041: Ten Visions for Our Future*. New York: Currency, 2021. 426 p.
- O'Neil C. *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. New York: Crown. 2016. 272 p.
- Luhmann N. *Social Systems*. Translated by John Bednarz Jr. and Dirk Baecker. Foreword by Eva M. Knodt. Stanford, CA: Stanford University Press. 1995. 627 p.

Skinner B. F. *Walden Two* / Burrhus Frederic Skinner; [with a new preface by the author]. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 2005. 302 p.

Scott J. C. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press. 1998. 464 c.

References

Parsons, Talcott (2011). *Sotsialna struktura i osobystist'* [Social Structure and Personality]. Translated from English by Volodymyr Verlok and Vakhtang Kebuladze. Kyiv: Dukh i Litera. 338 p.

Platon (2024). *Derzhava* [The Republic]. Translated from Ancient Greek by Olena Strelbytska. Kyiv: Folio. 384.

More, Thomas; Campanella, Tommaso (2025). *Utopiia. Misto Sontsia* [Utopia. The City of the Sun]. Translated from Latin by Yosyp Kobiv and Yurii Tymbaliuk. Kyiv: Folio. 224.

Appelman, N., Fathaigh, R. O., Hoboken, van J. Social Welfare (2021). Risk Profiling and Fundamental Rights: The Case of SyRI in the Netherlands (2021). *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law (JIPITEC)* 12 (4). Retrieved from website: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3984935

Butchenko, T., Unikaite-Jakuntaviciene, I. (2021) Philosophical and Ethical Controversies of Contractualism // *Skhid: analitychno-informatsiyni zhurnal*. No. 1 *Filosofski nauky*. 5–10.

Francis Bacon's *New Atlantis: New Interdisciplinary Essays*. edited by Bronwen Price (2002). Manchester: Manchester University Press / New York: Palgrave. 222 c. Retrieved from website: <https://library.oapen.org/bitstream/id/d63002f0-30cc-480d-94ba-1aebca5c1ac3/Francis>

Goodman, E. P., Powles, J. (2019) Urbanism under Google: Lessons from Sidewalk Toronto // *Fordham Law Review*, 88(2). 457–498. Retrieved from Fordham Law Review website: https://fordhamlawreview.org/wp-content/uploads/2019/11/Goodman-Powles_November_S_4.pdf?utm_source=chatgpt.com

Hayek, F. A. (2010) *Studies on the Abuse and Decline of Reason: Text and Documents*. Edited by Bruce Caldwell. University of Chicago Press. 344.

Kai-Fu, Lee, Qiufan, Chen (2021). *AI 2041: Ten Visions for Our Future*. New York: Currency. 426.

O'Neil, C. (2016) *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. New York: Crown. 272.

Luhmann, N. (1995) *Social Systems*. Translated by John Bednarz Jr. and Dirk Baecker. Foreword by Eva M. Knodt. Stanford, CA: Stanford University Press. 627.

Skinner, B. F. (2005) *Walden Two* / Burrhus Frederic Skinner; [with a new preface by the author]. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc. 302.

Scott, J. C. (1998) *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press. 464.

TARAS, BUTCHENKO – Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Philosophy, Public Administration and Social Work Department, Zaporizhzhia National
University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: tiberuus17@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-1500>

FROM UTOPIAS TO DIGITAL MODELS: THE EVOLUTION OF THE PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL DESIGN

Abstract

The article analyzes the evolution of the philosophical and methodological foundations of social design – from the utopian approaches of Antiquity and the Renaissance to the development of contemporary social design models based on digital technologies. The purpose of the article is to reveal the guidelines for the transformation of the philosophical and methodological principles of social design in the modern information society. The objectives of the article are: 1) to explicate the classical philosophical and methodological paradigm of social design; 2) to analyze the internal limitations of the classical paradigm of social design, in particular in the context of challenges associated with digital technologies and automated management; 3) to identify the main non-classical philosophical and methodological guidelines of social design; 4) to establish the prerequisites for the implementation of non-classical philosophical and methodological principles of social design activity in the modern information society. The article uses a historical-logical approach, which allows us to identify the internal logical connection between the various stages of the evolution of social design as an activity to construct new forms of social relations. A critical-reflective methodology is applied, focused on identifying hidden assumptions, normative attitudes, and transformational implications that accompany social-design practices in

the digital age. The main characteristics of the classical paradigm are revealed, which focuses on constructing social order through understanding the regularities of social being, while paying less attention to meaning exchange, cultural pluralism, and the inner human dimension of social action. It is shown that the instrumentalism of the classical paradigm is reinforced by the algorithmic logic of modern digital technologies, where the emphasis shifts from interpreting social meanings to predicting social behavior based on large sets of standardized data. As an alternative, a non-classical methodological paradigm is proposed, grounded in intersubjective dialogue, respect for difference, inclusion, and openness to a plurality of worldviews and life paths. The prospects for further research are linked to the development of digital humanities as an environment for implementing new approaches to social design. The development of digital humanities offers a prospect for moving beyond technocratic instrumentalism and opens the horizon of meaningful, ethically engaged, personalized social design.

Key words: social design, project rationality, instrumentalism, digital humanities.

© The Authors(s) 2025

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 05.03.2025

Accepted date 15.04.2025

Published date 05.05.2025

How to cite: Бутченко, Тарас. Від утопій до цифрових моделей: еволюція філософсько-методологічних засад соціального проектування. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 23(100). P. 9–16.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-01>